

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
СЪВЕТ ЗА ЧУЖДЕСТРАННА БЪЛГАРИСТИКА

БЪЛГАРИСТИКАТА В ЕВРОПА: НАСТОЯЩЕ И БЪДЕЩЕ

Под редакцията на
Лора Тасева, Йоана Спасова-Дикова,
Марияна Цибранска, Благовест Нягулов, Бойка Мирчева,
Ана Лулева, Иванка Гергова, Снежана Горянова

София, 2019

Авторските права принадлежат на авторите на статиите

© Съвет за чуждестранна българистика при УС на БАН, 2019

© Издателство „Изток-Запад“, 2019

ISBN 978-619-01-0531-2

**BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES
COUNCIL OF BULGARIAN STUDIES ABROAD**

BULGARIAN STUDIES IN EUROPE: PRESENT AND FUTURE

Edited by

Lora Taseva, Joanna Spassova-Dikova,
Mariyana Tsibranska, Blagovest Njagulov, Boyka Mircheva,
Ana Luleva, Ivanka Gergova, Snezhana Goryanova

Sofia, 2019

*Посвещава се на 150-годишнината от основаването на
Българската академия на науките*

*Dedicated to the 150th anniversary
of the Bulgarian Academy of Sciences*

СЪДЪРЖАНИЕ

Уводни думи	9
-------------------	---

I. ДОКУМЕНТИ

Становище за състоянието на чуждестранната българистика	13
Обръщение от участниците в кръглата маса „Българистиката в Европа: настояще и бъдеще“	38

II. ИСТОРИЯ И СЪВРЕМЕННОСТ НА БЪЛГАРИСТИКАТА В ЕВРОПА

Йоана СПАСОВА-ДИКОВА: За ползата от хуманитаристиката	45
Лора ТАСЕВА: Наукометрия и българистика	55
Игор КАЛИГАНОВ: Съвременната българистика: опит за диагнозата ѝ (2018)	76
Роланд МАРТИ: Позицията на българистиката и на българския език в славистиката	83
Димитър ПЕЕВ: За българистиката, македонистиката и обединена Европа.....	95
Благовест НЯГУЛОВ: История без граници? Наблюдения върху историческата българистика в Европа.....	104
Раймонд ДЕТРЕЗ, Миглена ДИКОВА-МИЛАНОВА: Българистиката в Белгия.....	123
Таня ЛАЛЕВА: Обучението по български език и литература на университетско ниво в Мадрид. История, актуална ситуация, перспективи.....	133
Галя ВЪЛЧИНОВА: Каква българистика през двадесет и първи век във Франция?.....	141
Даниела АСЕНОВА: Виртуалната класна стая – повод за носталгия или възможност за развитие? Българистиката в Упсала	155

<i>Елена КРЕЙЧОВА</i> : Българската филология в Бърно – традиции, съвременно състояние, перспективи	164
<i>Евелина МИНЕВА</i> : Славистиката и научно-изследователските перспективи в областта на българистиката в Атина.....	173
<i>Николай ЧЕРВЕНКОВ</i> : Състояние на историческата българистика в Република Молдова	179
<i>Красимира КОЛЕВА</i> : Центърът по българистика в Мелитополския държавен педагогически университет „Богдан Хмелницки“: 10 години образователна, научна, методическа и културна дейност	198
<i>Драган Б. ПЕРОВИЧ</i> : Българо-черногорските културни и други връзки в миналото като основа за бъдещо културно и образователно сътрудничество.....	205

III. НОВИ ИЗСЛЕДВАНИЯ НА ЧУЖДЕСТРАННИ БЪЛГАРИСТИ

<i>Петра СТАНКОВСКА</i> : Избранные лексемы Книги Иова в хорватско-глаголических бревиариях, паримейниках и четъем переводе	217
<i>Jürgen FUCHSBAUER</i> : The Synaxarion Life of Parasceva of Epibatai. Towards a Multi-Language Corpus of the Slavonic and Balkan Languages	233
<i>Сергей ТЕМЧИН</i> : Новый жанр для нового языка у болгар, македонцев, украинцев и белорусов: дамаскины и учительные евангелия (XVI–XIX вв.)	244
<i>Дмитро МИКОЛЕНКО</i> : Стефан Стамболов в современной российской и украинской историографии	253
<i>Елена Ю. ИВАНОВА</i> : Българският език в руската лингвистика от XXI век: типологически и синтактични изследвания	267
<i>Надя МИСКИВ</i> : Предизвикателствата при превода от български на украински: някои лични наблюдения, размисли и забележки	277

CONTENTS

Preface	9
---------------	---

I. DOCUMENTS

Position on the State of the Foreign Bulgarian Studies	13
Address by the Participants in the Round Table „Bulgarian Studies in Europe: Present and Future“	38

II. HISTORY AND MODERNITY OF THE BULGARIAN STUDIES IN EUROPE

<i>Joanna SPASSOVA-DIKOVA</i> : The Impact of the Humanities	54
<i>Lora TASEVA</i> : Scientometrics and Bulgarian Studies.....	75
<i>Igor KALIGANOV</i> : The Modern Bulgarian Studies: an Attempt for a Diagnosis (2018)	82
<i>Roland MARTI</i> : The Position of Bulgarian Studies and the Bulgarian Language in Slavonic Philology	94
<i>Dimitar PEEV</i> : On Bulgarian and Macedonian Studies and European Union.....	103
<i>Blagovest NJAGULOV</i> : History without Borders? Observations on the Historical Bulgarian Studies in Europe	122
<i>Raymond DETREZ, Miglena Dikova-MILANOVA</i> : The Bulgarian Studies in Belgium.....	132
<i>Tania LALEVA</i> : The Teaching in Bulgarian Language and Literature at University Level in Madrid. History, Actual Situation, Prospects.....	140
<i>Galia VALTCHINOVA</i> : What “Bulgarian Studies” in France for the 21st century?	154
<i>Daniela ASSENOVA</i> : The Virtual Classroom – a Reason for Nostalgia or an Opportunity for Development? Bulgarian Studies at Uppsala University	163

<i>Elena KREJČOVA</i> : The Bulgarian Philology in Brno: Traditions, Contemporary Status, Perspectives	172
<i>Evelina MINEVA</i> : Slavistics and Prospects for Research in the Field of Bulgarian Studies in Athens.....	178
<i>Nikolay CHERVENKOV</i> : State of Bulgarian History Studies in the Republic of Moldova	197
<i>Krasimira KOLEVA</i> : The Center for Bulgarian Studies at the Melitopol State Pedagogical University „Bogdan Khmel'nitsky“: 10 years of Educational, Scientific, Methodological and Cultural Activity	204
<i>Dragan B. PEROVICH</i> : Bulgarian-Montenegrin Cultural and Other Connections in the Past as a Basis for Future Cultural and Educational Cooperation.....	214

III. NEW STUDIES OF FOREIGN SPECIALISTS IN BULGARIAN STUDIES

<i>Petra STANKOVSKA</i> : Selected Lexemes from the Book of Job in Croatian Glagolitic Breviary, Paroimiarion and Translation of the Whole Book	232
<i>Jürgen FUCHSBAUER</i> : The Synaxarion Life of Parasceva of Epibatai. Towards a Multi-Language Corpus of the Slavonic and Balkan Languages	233
<i>Sergei TEMCHIN</i> : A New Genre for a New Language for Bulgarians, Macedonians, Ukrainians, and Belorusians: Damaskini and Didactic Gospels (16 th –19 th c.).....	252
<i>Dmytro MYKOLENKO</i> : Stefan Stambolov in the Modern Russian and Ukrainian Historiography	266
<i>Elena Yu. IVANOVA</i> : The Bulgarian Language in the Russian linguistics of the 21 st century: Studies in Typology and Syntax.....	276
<i>Nadya MYSKIV</i> : Challenges of Translation from Bulgarian to Ukrainian: Some Personal Researches, Thoughts and Remarks	282

УВОДНИ ДУМИ

Националните езици, истории и култури са част от общото европейско наследство, което осмисля мотото на ЕС „Единство в многообразието“. Това определя съвременните задачи на българистиката като комплексно научно направление, което изследва българските език и литература, история и археология, традиционна духовна и материална култура. Динамично развиващата се ситуация на европейския континент изисква нови подходи не само в политиката, но и в сферата на научните изследвания, образованието и културата. В резултат от променените глобални политически приоритети и проблемите на българския преход това важно за България научно поле и сфера на външната културна политика се нуждаят от спешни мерки за тяхното укрепване и развитие, обединяващи усилията на държавните и академичните институции за тяхната активна подкрепа и насърчаване.

Председателството на Съвета на ЕС от България през първата половина на 2018 г. беше повод за организиране на научен форум, посветен на съвременната българистика в Европа. Той се проведе във формат на кръгла маса на 11 и 12 май 2018 г. в София под наслов „Българистиката в Европа: постижения, проблеми, перспективи“ като част от едноименен проект (№ 115-8/04.12.2017), финансиран от Национален фонд „Култура“ в рамките на „Културна програма за Българското председателство на Съвета на Европейския съюз 2018 г.“. Негови организатори бяха Съветът за чуждестранна българистика при Управителния съвет на Българската академия на науките и Институтът за литература при Българската академия на науките.

В научната среща участваха над 40 изтъкнати учени от 16 европейски държави – Австрия, Белгия, България, Германия, Гърция, Испания, Литва, Молдова, Румъния, Русия, Словакия, Словения, Украйна, Черна гора, Чехия и Швеция. Събраните езиковеди и литературоведи, историци и археолози, етнологични и преводачи, в чиито научни интереси българската проблематика зема централно място или се вписва в рамките на други научни области като славистиката и балканистиката, анализираха историческия опит на българистиката от възникването ѝ преди повече от две столетия до наши дни, представиха нейното съвременно организационно, ресурсно, кадрово, тематично и методологично състояние в държавите на ЕС и на европейския континент като цяло, обсъдиха

перспективите за нейното развитие, а също така споделиха най-новите си изследвания по българистични теми.

В дискусиата бяха засегнати различни аспекти на българистиката зад граница: позициите на хуманитаристиката в съвременния свят и конкретните предизвикателства пред „малките“ европейски езици и култури, развитието и настоящето състояние на академичната българистика в различни европейски страни, преподаването на български език, литература, история, традиционна и съвременна култура в университетските центрове зад граница, мисията на българистиката като посланик на българската култура в чужбина. Общото заключение бе, че през последните десетилетия редица фактори въздействат неблагоприятно върху развитието на българистиката зад граница, но, че тя остава незаменим инструмент за изграждане на положителния образ на съвременна България не само сред академичните среди, но и сред широки обществени кръгове в Европа. Споделени бяха нови идеи за стабилизиране и развитие на интереса към българистиката в европейските страни, като същевременно бе подчертано, че осъществяването им зависи не само от учените в България и извън нея, но и от отношението на Българската държава към тази важна част от външната културна политика. Участниците във форума приеха единодушно обръщение към ръководителите на законодателната и изпълнителната власт на България, в което ги призовават към действена подкрепа за българистиката.

Настоящият сборник представя част от изнесените на научния форум доклади, а също и няколко статии, разглеждащи състоянието на българистичните изследвания в други европейски страни. Материалите са групирани в три раздела: „Документи“, „История и съвременност на българистиката в Европа“ и „Нови изследвания на чуждестранни българисти“. В първия дял се публикуват два документа: единият представлява анализ на състоянието на българистиката в чужбина, изготвен от членовете на Съвета за чуждестранна българистика (мандат 2015–2017 г.) и научния секретар на направление „Културно-историческо наследство и национална идентичност“ на БАН проф. Йоана Спасова-Дикова, а другият е копие от писмото на участниците в кръглата маса до българските политици, ангажирани в законодателната и изпълнителната власт. Вторият и третият раздел очертават спецификите в развитието на българистиката в различните европейски държави и някои съвременни тематични фокуси. Целта на съставителите беше, от една страна, да се очертаят състоянието и проблемите на българистиката зад граница като дял от хуманитарното познание и обучение, а от друга – тя да бъде представена, макар и фрагментарно, като развиваща се научна дисциплина със свои изследователски обекти, теми и прозрения.

Редакторите

I. ДОКУМЕНТИ

I. DOCUMENTS

СТАНОВИЩЕ ЗА СЪСТОЯНИЕТО НА ЧУЖДЕСТРАННАТА БЪЛГАРИСТИКА¹

От излизането на последния по-обхвaten преглед за състоянието на българистиката в чужбина „Българистиката по света“² са изминали само 8 години. Повечето от материалите в този сборник обаче са написани през първите години от хилядолетието, което измества актуалността на информацията в тях към по-ранни периоди. Сведения за различни българистични центрове и прояви в чужбина периодично се появяват на страниците на сп. „Българистика / *Vulgarica*“, но те не могат да заместят нуждата от обобщаващ поглед към развитието и проблемите на този специфичен сектор от научното знание и външната културна политика на България. Затова Съветът за чуждестранна българистика при УС на БАН в рамките на своя двугодишен мандат се постара да събере сведения за българистиката по света и да предложи следния анализ на фактите.

I. КРАТЪК ИСТОРИЧЕСКИ ЕКСКУРС

Научният интерес към българския език, история, етнология и култура (означаван с комплексното определение българистика) е съсредоточен в България и този факт

¹ Този текст беше изработен в началото на 2017 г. от Съвета за чуждестранна българистика (мандат 2015–2017 г.) в състав: проф. д-р Лора Тасева (председател) – Институт за балканистика с Център по тракология; доц. д-р Благовест Нягулов (заместник председател) – Институт за исторически изследвания; проф. д-рфн Анисава Милтенова – Институт за литература; проф. д-рфн Марияна Цибранска – Институт за български език; доц. д-р Ана Лулева – Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей; проф. д-р Бисерка Пенкова – Институт за изследване на изкуствата; доц. д-р Бойка Мирчева – Кирило-Методиевски научен център. В написването му участва също проф. д-р Йоана Спасова-Дикова – Научен секретар на БАН за направление „Културноисторическо наследство и национална идентичност“. Текстът бе предложен на вниманието на УС на БАН, а също и на Министерството на образованието и науката. Прилагаме го без изменения с изключение на библиографското оформяне.

² Милтенова 2009.

се обяснява лесно с доминиращото разбиране за традиционната им роля като ресурс за идентичност и легитимност на нацията. Българските учени участват пряко или косвено, повече или по-малко в изпълнението на тази роля, съгласувайки я със задължителния за всяка наука стремеж към правдоподобност на познанието при използване на съответния научен инструментариум. За разлика от националната българистика тази научна област в чужбина остава ограничена от исторически, геополитически и други фактори. През периода на късния социализъм комунистическата държава отделя значителни усилия и ресурси, за да пропагандира националната история, литература и култура в чужбина и съответно да подготвя и привлича лоялни спрямо режима чуждестранни учени. Врх на тези усилия е честването на 1300-годишнината от създаването на българската държава през 1981 г., което несъмнено засилва като цяло интереса към българистичната проблематика по света. Друг е въпросът, че понякога научните версии и интерпретации, които се разпространяват с държавна подкрепа, носят повече или по-малко белезите на политическата идеология и практика на управляващата тогава партия.

След политическата промяна в края на 1989 г., отворила пътя към трудната демократизация в България, **чуждестранната българистика преживява криза и трансформационни промени**. От една страна, изчезват щедрите ресурси, отделени от Българската държава за финансиране на изследванията в хуманитарните науки и съответно за насърчаване на българистиката в чужбина. Тази промяна намира институционален израз в закриването на Центъра за българистика. Като опит да се съхранят част от неговите функции, безусловно необходими за поддържане на научния интерес към България зад граница, през 1994 г. се създава Съветът за чуждестранна българистика (СЧБ) като помощен консултативен орган към Управителния съвет на БАН. Лишен от финансовата обезпеченост на своя пряк предшественик, СЧБ повече от две десетилетия се стреми в рамките на възможностите да поддържа връзките между родните и чуждестранните българисти, да подпомага информационния обмен в тази сфера и да насърчава младите изследователи зад граница в това научно поле.

На следващите страници ще разгледаме най-важните полета на активност на българистиката в чужбина през последните години, ще очертаем тенденциите в тяхното развитие и ще набележим необходимите според СЧБ мерки за поддържане и устойчиво развитие на тази научна област по света.

II. ЛЕКТОРАТИ ПО БЪЛГАРСКИ ЕЗИК

Доколкото зад граница първият досег с българистиката обикновено се осъществява в студентските години, като най-често той започва с изучаването на българския език в някаква редовна или факултативна учебна рамка, може да се

каже, че лекторатите по български език градят основата на българистичния интерес в чужбина. Владеенето поне в минимална степен на българския език е необходима предпоставка също и за работа в която и да е научна област на българистиката.

В резултат от контакт на СЧБ с МОН през есента на 2016 г. бяха получени най-актуалните сведения за състоянието на тези центрове на международната българистика, в които по традиция активно присъствие имат хуманитарните институти на БАН. През 2016 г. МОН поддържа общо 39 лектората в 20 държави, в които се обучават 1164 студенти (писмо от МОН № 1107–42 от 12.10.2016 г.). Към тях могат да се добавят още два – в Саарбрюкен и Кьолн, учредени от съответните университети на базата на двустранни спогодби със Софийския университет.

Показателни са данните за динамиката на лекторатите през последните три десетилетия. През 1988 г. са съществували 54 лектората в 25 страни, които са обучавали ок. 1300 студенти.³ През учебната 1995/96 техният брой е намален на 44, но количеството студенти достига 1500, а през 1999/2000 в 19 държави функционират 36 лектората с ок. 1200 студенти.⁴ Вижда се, че негативната тенденция за прогресивно намаляване на лекторатите е преодоляна само частично, а количеството студенти е стабилизирано. Отново са открити лекторатите в Неапол (Италия) и Екс ан Прованс (Франция). Последният лекторат е единствен в момента на територията на Франция, при положение, че до 2014 г. заедно с него са функционирали още два – в Лион и Клермон Феран. Най-много лекторати – по 4 и повече, има в Русия, Полша и Италия, като те са териториално балансирани и обхващат важни университетски центрове, в които се изучават повечето славянски езици, включително български. По брой на студентите на челно място са славянски и балкански страни: Украйна (235), Полша (184), Сърбия (131), Гърция (129), Хърватия (100). В някои западноевропейски страни като Англия и Франция броят е почти символичен и български език и цивилизация изучават от 4 до 6-ма души. Прави впечатление, че единствените лекторати извън Европа са в Китай и Индия. Като положителен факт заслужава да се изтъкне засилването на интереса към изучаването на български език в Китай. Досега приемът на студенти е бил по 24-ма през година, но от следващата учебна година се предвижда същият брой места да се обявява ежегодно.

Понастоящем няма нито един български лекторат в САЩ или Канада. Тази празнина донякъде се запълва от факултативното обучение по български език, поддържано от местни преподаватели, което се предлага в няколко университе-

³ Мъндова 1988: 105–107.

⁴ Милгенова 2000: 10.

та: Харвардския в Кеймбридж (Масачузетс), Кълъмбъс (Охайо), Питсбърг (Пенсилвания), Урбана-Шампейн (Илинойс), Сиатъл (Вашингтон), Института Дъмбартън Оакс (Вашингтон). Последните 5-6 години в Университета в Питсбърг се организират и летни курсове по български език с гост-преподавател Кръстина Бумбарова от София.⁵ За поддържането на летния курс съдейства и проф. Дейвид Бирнбаум, ръководител на Катедрата по славянски езици и литератури. Факултативни курсове по български език, водени от местни преподаватели, има и в редица европейски страни, напр. Германия (Хайделберг, Трир и др.), Швеция (Упсала, Гьотеборг), Швейцария (Берн), Гърция (Солун, Комотини, Флорина), Италия (Неапол). В Норвегия и Финландия в момента не се преподава български език и литература, а интресуващите се студенти (доколкото има такива) се записват в дистанционните курсове на Университета в Упсала (виж по-долу).

Трябва да се отбележи, че само в славянските страни, и то не във всички, българският език може да се изучава като основен на ниво бакалавърска и магистърска степен (например в Ягелонския университет в Краков и в Университета в Лодз, в университетите в Москва, Санкт-Петербург, Белград, Букурещ, Бърно), а по-често е опционален или втори славянски език.

Под председателството на бившия вицепрезидент М. Попова се забеляза активизиране на най-висшите държавни органи по отношение на лекторатите, определени като *посланици на българския език и култура по света*. Плод на тази политика бяха срещите на представители на академичните институции и МОН, както и издаденият през 2015 г. сборник от издателството на МОН „Аз Буки“: „Лекторатите – български културни територии по света“. На сайта на Президентството и Съвета по духовност, култура и национална идентичност бяха изложени анализи и мнения на учени и преподаватели за *единната национална концепция за лекторатите* като форма на чуждестранната българистика. Може само да се надяваме, че започнатото ще бъде доразвито от новия президентски екип.

От 2015 г. в СУ „Св. Климент Охридски“ съществува нова магистърска програма, наречена „трансгранична българистика“, за подготовка на българи, преподаватели по български език на чужденци.

III. НАУЧНА БЪЛГАРИСТИКА

Научният интерес към българския език, история и култура по традиция се обвързва с по-големи културно-исторически общности и/или се разполага в такъв географски ареал, който е представлявал или представлява в момента някакъв интерес: напр. старобългарската култура като част от византийско-славянската

⁵ [<http://www.slavic.pitt.edu/>] (16.01.2017).

православна общност или антропологичните, етнологички и етнически процеси на Балканите. Динамиката на историческите процеси обуславя съществени промени в развитието на научната българистика през последните години. Забелязват се следните основни тенденции.

ЗАБЕЛЕЖИМ СПАД НА ИНТЕРЕСА КЪМ БЪЛГАРИСТИЧНАТА ПРОБЛЕМАТИКА

Поставени в условията на неолиберално пазарно регулиране, хуманитарните науки в повечето страни по света бяха принудени да нагодят своите приоритети в унисон с обществено-икономическите нужди. Общата тенденция към прагматизиране на науката и политическите промени от края на миналия век доведоха до естествен спад на интереса към славистиката и в частност към българистиката. България вече десетилетия е извън епицентъра на политическия и съответно научен интерес към Югоизточна Европа, който естествено се насочи предимно към Западните Балкани, преживяли войните при разпадането на бивша Югославия през 90-те години на ХХ век. Тенденцията се засили след събитията през последните години, които изведоха на преден план тематиката на кризисните региони в ислямския свят и нейните проекции върху Балканите и Европа. Към тези неблагоприятни условия за българистиката се добави липсата на българска държавна поддръжка за чуждестранната българистика и незавидното финансиране на родната наука. Следствие от създадената ситуация са постепенното намаляване на броя на учените българисти по света и преструктурирането на изследователските полета.

ПРОМЕНИ В КАДРОВИЯ ПОТЕНЦИАЛ

Пряко обвързано със спада на научния интерес към българистиката е намаляването на броя на учените зад граница, в чиито изследвания тя заема съществено място. Отделните полета на българистиката са застъпени нееднакво в различните части на света. Относително силна като кадрови потенциал и с широк тематичен диапазон остава българистиката в славянските страни от бившия социалистически лагер – Русия, Полша, Чехия. Разнопосочни са интересите на българистите в Западна Европа и САЩ: докато авторите на исторически изследвания там са съвсем ограничен брой, то филолозите (и особено палеославистите) доскоро съставяха значителна научна колегия. За съжаление тенденцията е техният брой да намалява.

През последните две десетилетия се затвърждава един важен път за кадрово попълване на научната българистика, който може да се нарече емигрантски.

Млади учени от български произход или с български корени – най-често в САЩ (Мария Тодорова, Яна Хашъмова, Таня Иванова-Съливан, Светла Димитрова, Валентина Измирлиева) и Канада (Олга Младенова, доктор хонорис кауза на СУ), а по-рядко в западноевропейски страни (Красимир Станчев, Таня Лалева, Бистра Алексиева, Таня Августинова, Аделина Ангушева-Тиханова, Антоанета Гранберг, Благовест Златанов, Татяна Лекова), балкански (Евелина Минева) или бивши социалистически държави (Георги Минчев) – фокусират своите изследвания върху проблеми на българския език и литература или върху компаративни теми, включващи българистичен материал.

ПРЕСТРУКТУРИРАНЕ НА ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИТЕ ПОЛЕТА

Тази обща тенденция е пряко следствие от изместването на акцентите в проучванията на Югоизточна Европа към Западните Балкани и малцинствените проблеми. В условия на намаляващи ресурси за изследвания в сферата на българистиката по-адаптивни се оказват тези изследователски полета, които имат пряко отношение към обществените и политическите интереси и поръчки, които имат приложна насоченост или които са в състояние да се впишат в глобални теми. Много ясно личи това в старобългаристиката. От водеща област от 80-те години на миналия до началото на този век днес тя присъства в изследванията предимно на учени от славянските страни, а също на западни и американски изследователи в пенсионна или предпенсионна възраст. Немногобройни изключения правят отделни учени от генерацията на 40-годишните – Лара Селс и Дитер Щерн (Белгия), Юрген Фуксбауер (Австрия/Германия), Виторио Томелери, Кристиано Диди и Барбара Ломаджистро (Италия), Ангелики Деликари (Гърция), Роберт Романчук (САЩ), които са преки ученици на пенсионираните вече световноизвестни палеослависти.

За жалост отливът от старобългаристиката не се компенсира от осезаем прилив към съвременното българистично езикознание или литературознание. При новите реалности в последните години се наблюдава естествено следване на пазара на труда в отделните страни и появата на нови университетски конфигурации, напр.: изучаване на български език в рамките на обучение по икономика и финанси, откриване на българистични дисциплини в рамките на балканистиката (напр. от 2014 г. в Люблин, Полша).

НОВИ ВЪЗМОЖНОСТИ

Отпадането на идеологическите ограничения на комунистическия режим създаде от своя страна условия за свободна, макар и вече ограничена от нови фи-

нансови императиви комуникация между българистите, работещи в страната и в чужбина. Всички, занимаващи се с изследвания на българското минало и настояще, могат да се възползват от настъпилите благоприятни промени: разширяване на достъпа до архивните източници, навлизане нови, „забранени“ доскоро теми, в историографията, литературознанието, етнологията и културологията, обогатяване на методологията на научното познание.

Конкретните проявления на тези общи тенденции и специфичните особености в развитието на българистиката в рамките на основните научни области – филология, история, етнология, изкуствознание – ще бъдат разгледани поотделно на следващите страници.

III.1. Филология

Състоянието на филологическата българистика днес е резултат от взаимодействието на два основни фактора – инерционен (десетилетните традиции в тази научна област, вкл. наличния кадрови ресурс) и динамичен (споменатите по-горе обществено-политически нужди и икономически рамки). Освен споменатите вече общи тенденции като **намаляване на броя на учените българисти** в повечето страни и **преструктуриране на изследователските полета**, се забелязва и **ограничаване на съвместните научни проекти с някои традиционни чуждестранни партньори**. Ще илюстрираме тези констатации с данни от няколко по-важни за българистиката държави.

III.1.1. Германия и Австрия

Тези две страни са не само люлка на славистиката и в частност на българистиката, но и класически центрове на тези дисциплини в течение на почти два века. За последните две десетилетия в Германия бяха закрити славистичните институти при университетите в Билефелд, Бон, Ерланген, Манхайм, Марбург, Рощок, Франкфурт. При неизбежната смяна на генерациите в оставащите славистични институти катедрите, в които българистиката е заемала важно място, пренасочват своите приоритети към интересите на новия титуляр, а те в повечето случаи са в други области на славистиката. Така след пенсионирането на професорите Биркфелнер, Вайер, Геземан, Ханик, Шалер, Ханзак, Миклас местата им бяха заети от специалисти по източнославянски или западнославянски езици и литератури. Местата на професорите Кайперт и Щайнке бяха закрити заедно с ликвидирването на съответните институти. Предстои също закриване на т.нар. *Булгарикум* към Университета на Саарланд след пенсионирането на проф. Марти. Скоро ще преустанови дейността си и т.нар. *Патристична комисия* в Бонския

университет, която в течение на две десетилетия под ръководството на проф. Х. Роте издаваше служебните минеи за месеците декември, февруари и април – старобългарски книжовни паметници, запазени предимно в руски преписи⁶. Дори в някогашни центрове със силна българистика, където тя продължава да съществува като образователен компонент (Фрайбург, Виена, Берлин), отслабва нейното присъствие като научна проблематика. Приключи грандиозният проект на Фрайбургския университет за издание на Великите чети минеи на митрополит Макарий. В неговите рамки екип, ръководен от проф. Е. Вайер, успя да издаде томове за март и май на тази необятна антология на старобългарската преводна и оригинална литература⁷. Независимо че изворите (томове за определени месеци) все още не са обхванати в цялост, последната проява на това десетилетно начинание бе издаването през 2014 г. на Тълковния апостол от колектив под ръководството на Ю. Бестерс-Дилгер и К. Фос⁸. За маргинализирането на българистиката е показателен и фактът, че дори места (постоянни или временни по проекти), свързани с традиционна българистична дисциплина като палеославистиката, се заемат от учени русисти или сърбохърватисти⁹. Това неизбежно измества изследователските акценти и влияе върху посоката на интерпретациите по дискуссионните теми за атрибуцията на съответните текстове.

Като положително събитие за немската българистика от последните години трябва да се посочи откриването през 2013 г. на специализираната българска библиотека в Хумболтовия университет в Берлин¹⁰. Нейният основен фонд се състои от дарената лична библиотека на бележития българист проф. Норберт Рандоу. Други радващи прояви от последните две десетилетия са основаната през 1995 г. поредица *Bulgarische Bibliothek (Neue Folge)*, от която в периода до 2014 г. са излезли дващестина тома, и *Bulgarien-Jahrbuch*, чието последно изда-

⁶ Rothe, Vereščagin 1996–2006; Rothe, Christians 2003–2010; Christians, Rothe 2010–2014.

⁷ Weiher, Šmidt, Škurko 1997–2013.

⁸ Besters-Dilger et al. 2014; Бобрик 2013.

⁹ Например: в езиковедския екип по проекта SlavaComp на Фрайбургския университет 2013–2015 г. участваха няколко руски учени – палеослависти и класически филолози, но не и български; като чуждестранни сътрудници по проекта на университета в Грайфсвалд за издание на Историческата палея (паметник, за чийто български или руски произход се водят дългогодишни спорове) са привлечени български теолог и руски (но не и български) филолози, въпреки че съществува книга от българския учен Р. Станков за нейната лексика; гост-професорското място с акцент върху палеославистика и балканистика във Виенския университет за учебната 2016/17 г. бе заето от учен с фокус върху руската книжнина през XVI–XVIII в.

¹⁰ Подобен материал за нея: Пеев 2017.

ние за 2013 г. е отпечатано през 2015 г. Основни движещи фигури и за двете поредици са В. Геземан и Х. Шалер, а също С. Комати и Р. Златанова. Фактът, че споменатите активности в последно време са свързани предимно с имена на българисти, формирани като такива през 60-те и 70-те години на миналия век, показва, че изключенията от общата стагнираща тенденция са пряко следствие от кадровите инвестиции през миналия век, на чиито постижения българистиката няма още дълго да може да разчита.

В резултат от описаната ситуация българистиката в Германия и Австрия остава с крайно ограничен брой институционално обвързани партньори: професори, чийто брой е по-малък от пръстите на едната ръка – Р. Марти (две години до пенсионирането му), К. Фос, А. Рабус, Теде Кал, а също и асистенти като д-р Ю. Фуксбауер, д-р Б. Алексиева, д-р Т. Августинова и лектори на немски трудов договор като д-р Б. Златанов. Този кадрови проблем ще има трайни последици за развитието на българистиката в немскоезичния ареал.

Много ясно изразена е в Германия и тенденцията към реструктуриране на изследователските полета. От централен изследователски топик през 80-те години на миналия век днес старобългаристиката присъства в изследванията на единични учени, голямата част от които принадлежат към по-възрастната генерация. Доминира ориентацията към политически актуални теми, бази данни и гранични изследвания. Като пример могат да послужат следните проекти на учени от младото и средното поколение, финансирани напоследък в Германия: „SlavaComp“ (2013–2015) – проект на Славянския семинар и Изчислителния център при Фрайбургския университет за създаване на дигитална база данни от преводни средновековни текстове и изработени към тях двуезични индекси, финансиран от Федералното министерство за наука и изследвания¹¹; два проекта на Славистичния институт при Хумболтовия университет в Берлин, ориентирани към славяноезичните мюсюлмани в Южните Балкани – „Kontakt- und soziolinguistische Untersuchungen bei den slawischsprachigen Muslimen in West-Thrakien (Griechenland)“ (2008–2010), финансиран от Германското изследователско общество (DFG)¹² и „Muslime auf dem Südbalkan im 21. Jahrhundert: Zwischen Transnationalismus und Reethnisierung“ (2010–2013), финансиран от Фондация „Герда Хенкел“ (Gerda-Henkel-Stiftung)¹³; серия от проекти на Университета на Саарланд в областта на експерименталната фонетика¹⁴ или

¹¹ [<http://www.slavacomp.uni-freiburg.de/index.html>] (18.01.2017).

¹² [https://www.slawistik.hu-berlin.de/de/forschung/projekte/projekte_voss] (25.01.2017).

¹³ [<http://www2.hu-berlin.de/forschung/fober/fober11/deutsch/PJ/PJ14484.html>] (25.01.2017).

¹⁴ [<http://www.coli.uni-saarland.de/~andreeva/>] (23.01.2017).

на компютърната лингвистика¹⁵, в които благодарение на участието на учени с български произход се привлича и български съпоставителен материал.

III.1.2. Швеция

Българистиката в Швеция е застъпена в два университета – Упсала и Гьотеборг. Макар преподаването на български език в Университета в Упсала да има 125-годишна традиция, българистиката там може да бъде изучавана само като втора специалност. Усилията на щатната преподавателка д-р Даниела Асенова са съсредоточени в сферата на дидактиката: разработване на електронни курсове по български език и литература от А- до С-ниво, създаване на лекционен материал и на виртуални семинари. В сътрудничество с Института по компютърни науки в Университета на Упсала тя е разработила електронен портал *ReVis* (Resources for Bulgarian Studies) за преподаватели и научни работници извън България, които се занимават с различни области на българистиката (език, литература, култура и пр.). В Университета в Гьотеборг работи доц. д-р Антоанета Гранберг, която, освен че води курс по старобългарски и по история на езика, поддържа вече трети поред двустранен проект с Института за литература за компютърно описание и анализ на средновековни славянски ръкописи. Тя е инициатор на научен проект „Digital Resources in Palaeoslavistics: towards Building a Network for Medieval Slavic Sources“ (от 2011 до днес) за описание на славянските ръкописи на територията на Швеция, по който работи заедно с Пер Амброзиани.¹⁶

III.1.3. Италия

Щастливо изключение от регресивните тенденции, характерни за западноевропейския ареал, представлява Италия, където научната българистика е много активна. В Италия също се наблюдава засилен интерес към руския език, породено най-вече на възможностите за по-добра реализация благодарение на засилените търговски отношения с Русия. Това от своя страна води до изместване на обучението в славистичните катедри към изучаване на руски език и култура. Въпреки това българистиката запазва сравнително добри позиции в рамките на италианската славистика. В момента Италия е неславянската страна с най-ви-

¹⁵ [<http://www.coli.uni-saarland.de/~tania/index.html>] (23.01.2017).

¹⁶ [<http://sprak.gu.se/english/research/research-projects/externally-funded/digital-resources-in-palaeoslavistics> или <http://su.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A389154&dswid=-2384>] (5.01.2017).

сок научен интерес към българския език и култура, което вероятно се дължи на традиционно високото ниво на междуакадемичен обмен в хуманитаристиката и особено в старобългаристиката и кирилometодиевистиката. Въпросите на палеославистиката присъстват в изследванията на учени от различни генерации (М. Капалдо, К. Станчев, А. Наумов, М. Гардзанити, В. Томелери, Б. Ломаджистро, К. Диди, А. Алберти, А. М. Бруни), а това осигурява приемственост и добра перспектива. Сред изброените имена трябва да се подчертае приносът на проф. Красимир Станчев от Университета Рома Тре (Рим), който от началото на 90-те години на ХХ век до днес е водеща фигура в световната палеославистика. Съществена роля в поддържането на научните контакти с България се пада на проф. Джорджо Дзифер от Университета в Удине, който води спецкурс по старобългаристика (старобългарска литература, старобългарски език) за специализанти, докторанти, пост-докторанти и асистенти, а също и на проф. М. Гардзанити (Флоренция), който в качеството си на председател на Библейската комисия към Международния комитет на славистите развива активно сътрудничество с български учени.

III.1.4. Русия

Водещите центрове на научната българистика в Русия са Москва и Санкт Петербург. Московските българисти са съсредоточени в два института (доскоро под шапката на Руската академия на науките) – Института по славянознание и Института за руски език. В първия от двата българистична проблематика се проучва от сътрудници на няколко отдела – за история на славянските литератури, за славянско езиковедие и за история на средните векове, а също и от Археографската комисия. Това осигурява разнообразие и обхват на изследваната проблематика. Сред водещите имена трябва да се споменат професорите Игор Калиганов, Валерия Ефимова, Борис Флоря, Анатолий Турилов, Сергей Иванов. Институтът за руски език на РАН има много активна дейност по отношение на научни проекти в областта на средновековните славянски паметници и техния език, в които са включени и българистични по своя характер проучвания, напр. в корпусите: «Корпус старорусских текстов XV—XVII вв. Пополнение и развитие» (ръководител акад. А. М. Молдован) и «Подкорпус древнерусских текстов XI—XIII вв.» (ръководител. А. А. Пичхадзе).¹⁷ Освен това с българистични теми се занимават не само утвърдени учени като Александър Молдован, Анна Пичхадзе, Вадим Крысько, Роман Кривко, но и по-млади като Людмила Прокопенко, Мария Малыгина.

¹⁷ Като илюстрация на резултати от проектите могат да се споменат: Кагарлицкий, Пичхадзе 2016; Мушинская 2016.

Център на българистиката в Санкт Петербург е Отделът за стара руска литература при Института за литература (Пушкински дом)¹⁸. Основните направления на научната му дейност обхващат освен проучването на паметниците на руската литература XI–XVII век, археографски описания на ръкописи, публикации на неиздавани и новооткрити текстове, изучаване на поетиката на средновековната литература, а също така и византийско-руски и южнославянско-руски литературни връзки. Сред изявените учени от Санкт Петербург, работещи в полето на българистиката, трябва да се споменат Дмитрий Буланин, Милена Рождественская, Татьяна Рождественская, Татьяна Афанасиева, Александър Бобров. Извън Москва и Санкт Петербург с българистика, макар и не като основен топик, се занимават проф. Олег Жолобов (Казан), проф. Галина Щеглова (Новосибирск), Татьяна Попова (Северодвинск), Мариана Бабалик (Петрозаводск). Положителен факт в развитието на българистиката в Русия е, че там се наблюдава приемственост между поколенията, което осигурява перспектива за развитието ѝ през следващите години.

В течение на десетилетия институтите в Москва и Санкт Петербург си сътрудничаха ползотворно с различни институти на БАН – Института за български език, Института за литература, Кирило-Методиевския научен център. В рамките на десетки съвместни проекти са разработени редица важни теми, публикувани са множество сборници, монографии и издания на средновековни текстове. За съжаление последните години донесоха рязко прекъсване на тези ползотворни традиции. И днес в сред руските учени и съответно научни институции съществува голям интерес и желание за сътрудничество с България, но възможностите към настоящия момент са сведени практически до нула: от 2015 г. няма проекти за безвалутен обмен по линия на двете академии (т.нар. ЕБР-проекти), няма и двустранни проекти с Русия в областта на българистиката, финансирани от ФНИ¹⁹. Това е сериозен проблем, който в дългосрочна перспектива ще навреди сериозно на научния обмен между двете страни.

¹⁸ [<http://odrl.pushkinskijdom.ru/>] (13.01.2017).

¹⁹ Заместник директорът на Института за славянознание в Москва Елена Симеонова Узеньова заедно с Института за руски език е подала набор от теми към Международния отдел на МОН с цел да се включат в конкурс по хуманитарни науки на Фонд научни изследвания в България, за да могат да се финансират двустранни проекти с Русия. Тя е изразила недоумение, когато идеите за работа с Русия в областта на литературата и езика не са били приети. Факт е, че обявеният от ФНИ конкурс за двустранни проекти с Русия напълно изключва хуманитарните и обществени науки (срв. обявата на адрес: [https://www.fni.bg/sites/default/files/competition/9_2016/Russia/Pokana_Russia.pdf] (10.10.2016)). Преди няколко години е направен опит от страна на Института за литература при БАН да сключи договор с Института за руска литература (Пушкински дом) в Санкт-Петербург.

III.1.5. САЩ

На територията на САЩ интересът към българския език и литература е съсредоточен в следните университети: Кълъмбъс (щат Охайо), в Харвардския университет, Урбана-Шампейн (Илинойс), Сиатъл (Вашингтон), Питсбърг (Пенсилвания), Колумбийския университет (Ню Йорк), Чикаго (Илинойс). В тях от втората половина на XX век досега се изучава български език, история, литература и култура като част от програмите на департаментите по славянски езици и литератури. Това се осъществява чрез факултативни курсове, в които българистиката е застъпена като основна или допълнителна тематика. Заради възловото значение за славянското езикознание най-често предлагани са курсовете по старобългарски език и история на езика, напр.: история на езика и старобългарски език в университетите в Кълъмбъс (лектор проф. Даниел Колинз), в Чикаго (проф. Ярослав Горбачов), в Питсбърг (проф. Оскар Суан), Колумбийския университет в Ню Йорк (д-р Алан Тимбърлейк), в Юджийн (проф. Синтия Вакарелийска). Нова българска литература се преподава в Университета в Чикаго (Ангелина Илиева), а история на славистиката – в Колумбийския университет, Ню Йорк (проф. Валентина Измирлиева). Дългогодишно активно научно сътрудничество с български учени поддържа проф. Дейвид Бирнбаум от Университета в Питсбърг, осъществявано в рамките на следните проекти: „Repertorium of Old Bulgarian Literature and Letters“ (от 1995 г. до днес)²⁰, „The Tenth-Century Cyrillic Manuscript Codex Suprasliensis: the creation of an electronic corpus“ (2010–2012)²¹.

Американски академични центрове с утвърдени сбирки за българистични изследвания са Харвард (с широко покритие на българската история, литература и фолклор), Дъмбартън Оакс във Вашингтон (специализиран в научно-изследователски материали на южните славяни в средновековния период) и Хилендарският изследователски център в Кълъмбъс (Охайо). Последният е най-богатото хранилище на копия от средновековни южнославянски ръкописи в Северна Америка, където мнозина учени, включително от Европа, имат възможност да провеждат кратки изследователски престои, финансирани от американска страна²². Един забележителен център за исторически изследвания на България е Националният архив във Вашингтон. Прави впечатление, че

Темата в областта на руско-българските и българо-руските литературни взаимоотношения, одобрена и от двете страни, също не е била приета от МОН и съответно не е финансирана. [Бел. ред. – Междувременно тази ситуация се промени и вече има българо-руски проекти, финансирани от ФНИ.]

²⁰ [<http://repertorium.obdurodon.org/>] (28.11.2016).

²¹ [<http://suprasliensis.obdurodon.org/>] (15.12.2016).

²² Повече подробности у Куюмджиева 2009.

българистичните дисциплини в САЩ са застъпени само като част от общославистичната подготовка, а научните изследвания в областта на филологическата българистика се извършват от две категории учени – американци в пенсионна или предпенсионна възраст или емигранти с български корени.

III.2. Исторически изследвания

Съвременната география на историческата българистика в чужбина обхваща на първо място държавите в източната част на Европа, с които българите са имали сходна историческа съдба като части от големи империи или техни „заложници“ и с които са поддържали по-интензивни контакти. Специален принос в българистичните изследвания има българската историческа диаспора в региона на близката на България чужбина. Чуждестранните автори на исторически изследвания в държавите в Западна Европа и отвъд океана не са много. Тази ограниченост се запълва отчасти от представители на новата българска емиграция, макар че историята съвсем не е сред най-предпочитаните от младите поколения поприща за реализация. При новите условия, когато мобилността е отличителната черта на глобалния свят, самото понятие „чуждестранна българистика“ става относително. Учени от България намират постоянно професионално поприще в чужбина. Такава например е историкът балканист проф. Мария Тодорова от Университета на Илинойс в Ърбана-Шампейн, която е несъмнено най-известното по света име сред историческата колегия по произход от България и чиято книга „Imagining the Balkans“ (1997) е преведена на много езици. Други български историци четат временно или постоянно лекции в чуждестранни университети или специализират в научни институции в чужбина.

В **тематичен план** вниманието на чуждестранните историци е насочено предимно към новата и съвременната история на българите и България (XIX–XX век) и по-рядко към по-отдалечените исторически периоди. На повишен интерес се радва българският преход към демокрация, който трудно влиза в изследователския периметър на традиционните историци и неизбежно свързва историческата наука с политическите и други социални или хуманитарни науки. Българската проблематика съвсем не присъства винаги в чист вид в трудовете на чуждестранните историци. Дори напротив, тя често е вплетена в регионалния балкански контекст, например във връзка с изследванията за войните в региона или за историята на особено щекотливия *македонски въпрос*. Чуждестранната историческа българистика съвсем не се ограничава само до историята на етническите българи. Силен е интересът към историята на малцинствените компоненти на българската гражданска

нация, например на автори от Израел – към историята на българските евреи, на автори от Румъния – към власите/румънците и особено на автори от Турция или от диаспората от България – към миналото на българските турци и мюсюлмани.

Външният поглед към българската история по принцип е по-панорамен и по-критичен от този отвътре, но и често е пречупен през други национални призми, особено в случаите, когато се изследват двустранните отношения. Сред малобройните историци, занимаващи се с българска история в Западна Европа и отвъд океана, се наблюдава интерес към теми, които са пренебрегвани от повечето историци в България. В своите трудове българисти като проф. Щефан Трьобст от Университета в Лайпциг, Германия, проф. Бернар Лори от INALCO в Париж, Франция или проф. Раймонд Детрез от Белгия подлагат на деконструнструкция и демитологизация съществени, но „неудобни“ за старата национална идеология моменти от българската история. В западната българистика е застъпен силно и интердисциплинарният анализ на миналото – тенденция, която размива традиционните граници на историята като наука.

НЯКОИ ПРИМЕРИ ПО ДЪРЖАВИ

Ново явление през последните десетилетия е високият интерес към българската история сред историческата диаспора в близката на България чужбина – особено сред етническите българи в бившето постсъветско пространство, специално в териториите в Северното причерноморие, и в по-малка степен сред българите в Румъния, Сърбия, Унгария. Обусловен от новите етнонационални движения на тази диаспора след комунистическите режими, този интерес е насочен преди всичко към историята на самите малцинствени общности и техните връзки с прародината. Показателна за взаимната зависимост между български етнически произход на българистите и развитието на българистиката е ситуацията в **Република Молдова и Украйна**. В двете постсъветски републики се създават и функционират неправителствени организации на българистите – не само историци, а и филолози, етнологии и др., в които водеща роля имат т.нар. бесарабски българи. Такива са Научното дружество на българистите в Република Молдова, създадено 1994 г. с председател историка проф. Николай Червенков и Одеското научно дружество на българистите, което провежда периодични научни конференции по темата „Българите в Северното причерноморие“. Към Института за културно наследство при Академията на науките на Република Молдова има секция „Българистика“, където работи младият и перспективен историк д-р Иван Думиника. В открития също в Молдова през 2004 г. Тараклийски държавен университет „Григорий Цамблак“, който е подпомаган

от страна на българската държава, се обучават предимно етнически българи и гагаузи, вкл. и по специалността „история“. Там преподава проф. Николай Русев, археолог и медиевист. През 2006 г. по инициатива на историка проф. Михаил Станчев към Харковския университет в Украйна се създава Център за българистика и балкански изследвания „Марин Дринов“, който провежда научния форум „Дриновски четения“ и издава „Дриновски сборник“. В близост до районите, населени с т.нар. таврийски българи в Южна Украйна работят историците проф. Владимир Милчев – в Запорожкия национален университет и доц. Сергей Пачев – в Мелитополския държавен педагогически университет „Богдан Хмелницки“.

Извън някои краеведи любители от средите на българското малцинство, историческата българистика в **Румъния** се представя от няколко учени от Института за югоизточноевропейски изследвания към Румънска академия на науките: д-р Даниел Каин и представителите на по-възрастното поколение проф. Елена Сюпюр и д-р Константин Йордан. Към тях трябва да се добави и името на младия историк д-р Джордже Унгуреану, преподавател в Университета на Питещ. На засилен интерес сред румънските колеги се радва темата за българо-румънските отношения с оглед на спора за Добруджа и тази за историята румънците на юг от Дунав.

По отношение на историческата българистика в **Полша** могат да се споменат имената на някои преподаватели от Ягелонския Университет в Краков като проф. Ирена Ставови-Кавка и д-р Рафал Вожница от Факултета на политическите науки, както и тези на д-р Ярослав Рубаха от гр. Олшин, д-р Анджей Малиновски от гр. Хошно, д-р Юрек Хатлас от Позненския университет. В **Чешката република** се откроява името на историка проф. Ян Рихлик, работещ в Карловия университет в Прага. В **Унгария** към теми, свързани с българската история се насочват някои историци от Института по история към Унгарската академия – Габор Деметер, Кристиан Чаплар-Бегович, Жолт Ботлик, както и Чаба Жебьок от Бизнес колеж „Шандор Векерле“. Връзките между историците в бившите социалистически държави в Източна Европа са облагодетелствани от традицията на двустранните комисии на историците. Създадени през 70-те години на ХХ век, някои от тези комисии се възстановяват или продължават своята дейност и след 1989 г. Новите тематични проекти по линия на междуакадемичното сътрудничество разширяват и обогатяват тези връзки.

Сравнително най-голяма концентрация на историци българисти в **Русия** има в Института по славянознание към Руската академия: Елена Валева, Татяна Волокитина, Марина Фролова, Виктор Косик. Към тях се добавят имената на Ольга Дубовик от Московския държавен университет, Григорий Шкундин от

Дипломатическата школа в Москва и Егнара Вартанян от Кубанския държавен университет в Краснодар. Контактите на руските българисти с колегите им в България са традиционни.

През последните години се установиха научни контакти между български историци и учени от **Китай**. С изследвания на българската история се занимават историците Ма Сипу, Ван Сяодзюй и др. от Института по световна история към Китайската академия за обществени науки в Пекин. Инициативите за сътрудничество от китайска страна явно са свързани със засиленото икономическо присъствие на Китай в Източна Европа.

В **САЩ** историци с произход от България преподават история в различни университети и същевременно се ангажират с интердисциплинарни изследвания на българска и балканска историческа проблематика. Освен споменатата вече проф. Мария Тодорова, други такива примери са Теодора Драгостинова – в Университета на щата Охайо в Кълъмбъс, Евгения Давидова – в Държавния университет на Портланд в щата Орегон и др.

III.3. Етнология и фолклористика

В българистичните изследвания в областта на етнологията (социокултурната антропология) след 1989 г. се наблюдават следните тенденции: по-лесен достъп до българския терен и архиви за чуждестранните антрополози и етнологисти, интерес към етнологията на социализма и постсоциализма, интерес към етническата проблематика, с преобладаващи изследвания на българите мюсюлмани.

Германия: България и Югоизточна Европа представляваха обект на изследователския интерес за етнологите в Института за етнография / Европейска етнология на Лудвиг Максимилиан университет в Мюнхен от началото на 80-те години на ХХ в. насетне. Под ръководството на проф. Клаус Рот бяха осъществени редица изследователски проекти, посветени на проблемите на българската култура (социалистическа модернизация, европеизация) и постсоциалистическа трансформация. За съжаление след пенсионирането на проф. Рот новото професорско тяло ориентира Института към етнологията на Балтийските страни и европейската етнология, и понастоящем интересът към България се запази само в работата на младата изследователка д-р Катерина Гел. Последна проява на доброто сътрудничество между проф. Рот (Мюнхен), проф. Драшек (Регенсбург) и етнологите от БАН е XI том на *Europäische Ethnologie* (2016), посветен на България, който популяризира българската етнология в немско-езичното академично пространство. В областта на етнологията на родството и всекидневната култура в периода на социализма работи проф. У. Брунбауер

от Института за Източна Европа на Университета в Регенсбург. В Макс Планк института за етнология/социокултурна антропология (Хале) през последните две десетилетия бяха защитени няколко дисертации, разработени върху български теренен материал. Някои от тези млади изследователи продължават изследванията си за България в други академични институции в Европа и Великобритания. След успешна защита в Хале д-р Златина Богданова се присъедини към колектива на ИЕФЕМ – БАН.

САЩ: Докато в Германия етнолозите българисти се броят на пръстите на едната ръка, през последните години се увеличава броят на **американските** антрополози, които работят на български терен. От поколението на утвърдените изследователи траен интерес към България имат проф. Джералд Крийд (Университет на Ню Йорк), проф. Дона Бюкенън, проф. Керъл Силвърман (последните две са етномузиколози). От следващото поколение водещи учени, изследващи български явления, са проф. Кристен Годси (Бодуин Колеж), проф. Мери Нюбъргър (Университет Хюстън, Тексас), проф. Кристофър Скарборо (Кингс Колеж, Пенсилвания) и проф. Лора Олсън (Университет на Колорадо). От поколението на младите антрополози българисти с университетски позиции в САЩ трябва да бъдат споменати Теодора Драгостинова (Университет на Охайо) и Мария Стоилкова (Университет на Флорида). Обикновено антрополозите българисти работят в департаменти за Източно- или Югоизточноевропейски изследвания. Като цяло броят на антрополозите, специалисти за България, е значително по-малък от този на специалистите по Централна и Източна Европа, Западните Балкани и Русия.

Русия: Малобройна е групата на българистите – фолклористи и етнолози в Института за славянознание и балканистика на РАН в Москва. Сътрудничеството на института на РАН с ИЕФЕМ – БАН се поддържа от страна на учени от средното поколение (проф. Ирина Седакова, доц. Елена Узеньова).

Франция: Българистичната проблематика присъства в изследванията на две изявени изследователки – проф. Галина Вълчинова (Тулуза) и проф. Надеж Рагару (Париж).

Българистите етнолози в **Япония** са представени от две млади изследователки, които поддържат активни контакти с български колеги – Моюру Матсумае (Мориока) и Мария Йотова (Осака). По инициатива на д-р Йотова в момента се изпълнява българо-японски проект (на ИЕФЕМ – БАН и Националния музей по етнология, Осака), финансиран от японската страна, за документиране и картографиране на традиционното пастирство и производство на млечни продукти в България.

III.4. Изкуствознание

За разлика от области като българския език, българската история и етнологията, изследването на **българското изобразително изкуство** няма самостоятелно научно развитие в чужбина. Периодите до края на XIX в. обикновено се разглеждат като част от по-глобални културни системи – античната, византийската, поствизантийската. Изкуството от края на XIX и XX в. е почти непознато и практически неизползвано в чуждестранните изследвания даже като сравнителен материал. Забелязва се известно нарастване на количеството на дипломните работи и дисертациите с българистична проблематика, но може би то се дължи на увеличаването на броя на българи, завършващи в чужбина. Няма центрове, в които да се изучава българско изкуство дори като част от общи курсове. Публикациите в чужбина, посветени на български паметници и български творци, са инцидентни. Липсва целенасочена политика за пропагандиране на българското художествено наследство в чужбина, което да доведе по познаване и съответно до научен интерес.

В **музикознанието** по отношение на популярната музика се забелязва повишаване на международния интерес спрямо българската тема. Това се дължи главно на усилен международни контакти от страна на отделни български и чуждестранни учени, на активното им участие в авторитетни академични организации, на будното им отношение към динамичните в днешно време възможности за взаимен културен обмен, научни специализации и пр. Сред проявите на тази активност се откроява международен проект, иницииран от Университета на Чикаго (САЩ) и Университета на Нюкасъл (Великобритания), на тема „Jazz Worlds / Worlds Jazz“. Проектът включва и българска проблематика. Финансиран е през 2016 г. с няколко академични реферирани издания²³. Българска музикална проблематика е застъпена също в някои книги и студии²⁴. Докторска дисертация в областта на съвременната българска популярна музика бе защитена през 2012 г. в Университета на Индиана от Еран Ливни.

Задграничните изследвания в областта на **театрознанието** през последните години са застъпена в изследванията на отделни чуждестранни учени, които проявяват интерес към различни сценични прояви на български творци у нас и в чужбина. Колегите, живеещи в чужбина, много рядко пишат по въпроси, свързани с българските постижения в областта на театъра и театрознанието. Сред малкото изключения може да се посочи една публикацията на Д. Гавраилова²⁵. Международните театрални фестивали у нас (Международен театрален фестивал „Варненско лято“)

²³ Bohlman, Plastino 2016; Mäkelä 2011.

²⁴ Samson 2013; Levy 2009.

²⁵ Gavrilova 2014 [<http://europeanstages.org/2014/11/07/the-reality-bites-of-new-bulgarian-theatre/>] (11.01.2017).

и в чужбина (Единбург, Авиньон, Ниш) също са важно средище за популяризирането на българското сценично изкуство и театрални изследвания по света.

Заедно с активизирането на българските кинотворци през последните години **българското кино** е обект на нарастващо внимание и увеличен брой изследвания и от европейски киноспециалисти. Не е изненадващо, че повечето от тях са от балканските страни поради културна, историческа и етническа близост на проблематиката и творческите похвати. Румънският учен Мариан Цуцуй (Институт за изкуствознание „Г. Опреску“ при Румънската академия / Университет Хиперион, Букурещ) е системен изследовател на балканското кино и в това си качество проучва подробно и българското кино. Автор е на няколко книги за балканското кино- и фотоизкуство („Orient Express of the Balkan Cinema“, „Manakia Brothers and the Image of the Balkans“) и на късометражни филми. Той участва и в съвместния българо-румънски проект „Художествени взаимодействия между българските и румънските земи (XV–XX век)“ на Института за изследване на изкуствата – БАН и Института за изкуствознание – РА (2014–2017 г.). Други участници в проекта са Мануела Чернат, Адриан-Силван Йонеску, Даниел Сучава, Кармен Попа, Даниела Георге, Руксанда Белдиман, Корина Теча, Оливия Ницич, Лучан Синигалия, Йоланда Бержуч, Корина Джуджу, Оана-Виргиния Барбу, Константин Йоан Чобану.

Весна Масловарик от Македонската филмотека е автор със задълбочени интереси в балканското кино от първата половина на XX-ти век. Автор е на книга за историята на балканските национални кинематографии в периода 1895–1945 г. Редица автори от български произход работят в чужди университети и на практика се явяват представители на научните общности на други страни. Проф. д-р Дина Йорданова от Университета „Сент Ендрю“ (Великобритания) е автор на няколко изследвания, свързани с българското киноизкуство, и е един от малкото специалисти, които пишат по проблемите на българското кино на английски език и работят за неговата популяризация в чужбина²⁶. Проф. д-р Евгения Гарболевски (Генова) от Държавния университет Фрамингам (Масачузет) е защитила докторската дисертация на тема „Конформисти: Креативност и декадентство в българското кино (1945–1989)“²⁷. Проф. д-р Яна Хашъмова от Държавния университет на Охайо (Кълъмбъс) изследва проблемите на жените в киното на България и други балкански страни, жените и войните на Балканите, жените и църквата. Йоана Павлова живее и работи в Париж. Тя активно следи процесите в новото българско кино като филмов наблюдател и критик с особен интерес към документалното кино. Ралица Асенова от Association Usé

²⁶ Iordanova 2003; Iordanova 2006; Iordanova 2008.

²⁷ Garbolevsky 2011.